

Hoe idealistisch moet theologie zijn?

AMERIKAANSE MILITAIREN PAKKEN WAPENS IN VOOR OEKRAÏNE. FOTO AP

In het theologisch elftal legt Trouw een actuele vraag voor aan twee theologen uit een poule van elf. Vandaag: is het de taak van de theologie om idealistisch te zijn?

SJOERD MULDER

Afgelopen week verscheen een open brief op initiatief van de vereniging Kerk en Vrede. Voornamelijk theologen riepen hierin op om te stoppen met het bewapenen van Oekraïne. Dit zou volgens hen namelijk alleen maar leiden tot een totale, uitzichtloze oorlog in Europa. Ook Theoloog des Vaderlands Thomas Quartier ondertekende de brief.

In deze krant zei hij hierover afgelopen vrijdag: "Ik ben een theoloog die zich laat inspireren door het evangelie, waar toch echt staat dat je moet bidden voor wie je achtervolgen en de linkerwang toekeren als je op de rechter bent geslagen." Volgens hem hebben we dat idealisme, die 'profetische tegenstem' nodig, juist in een tijd van oorlogsretoriek.

Is het inderdaad de taak van de theologie om idealistisch te zijn?

"Ik zou dat wel willen nuanceren", zegt Avin Kunnekkadan SVD, provinciaal overste van de congregatie Societas Verbi Divini en pastor. "Ik ben geen voorstander van wapens en zie ze het liefst omgesmeed tot ploegscharen. Ook ik hoop dat vreedzame middelen zoals economische sancties en diplomatieke druk uiteindelijk een oplossing kunnen bieden. Maar in de Bijbel lees ik geen oproep tot abstract pacifisme. Wel een oproep om aan de kant van de onderdrukten te staan, aan de kant van de mensen aan wie onrecht wordt aangedaan. In het Oude Testament liet God het Egyptische leger verdrinken in de Rode Zee, toen het volk van Israël uit Egypte trok, op weg naar het beloofde Land. Er was daar geen dialoog meer mogelijk, en er was sprake van brute onderdrukking, het volk van Israël werd langzaamaan uitgemoord."

Janneke Stegeman, Bijbelwetenschapper en publiek theoloog: "De manier waarop in de Bijbel over geweld gesproken wordt, is soms ook problematisch. Ik denk dus niet dat je daar zomaar bij moet aansluiten. Theologie moet nooit kritikloos meegaan met de taal van geweld. Maar ik ben ook geen voorstander van vrijblijvend idealisme. Het geluid van de vredesbeweging komt pas in de krant als de bommen al vallen. En de reactie is dan: daar heb je die wereldvreemde pacifisten weer. Dan klinkt het al snel toondoof en wereldvreemd. Maar deze beweging heeft vaak goede analyses.

"Ze stellen goede en terechte vragen bij de vanzelfsprekendheid van geweld, de gevolgen van bewapening, enzovoorts. In tijden van oorlog hebben we allemaal onze reflexen: de één roept op tot strijd, de ander tot terughoudendheid. Het is onze plicht om op beide reflexen kritisch te zijn: wat wordt er nu precies van ons gevraagd in deze omstandigheid? Wat is er hier aan de hand?"

Kunnekkadan: "Pas als je naar deze concrete situatie kijkt, zie je dat de kwestie van de bewapening van Oekraïne echt een moreel dilemma is,

een keuze tussen twee kwaden. Dan zie je dat het geen oplossing is om met Jezus te zeggen dat je de andere wang moet toekeren. We kunnen agressie en schending van het internationale recht niet zomaar accepteren, want dan valt Rusland vervolgens Georgië of Moldavië binnen. Aan de andere kant: als we wapens leveren, lopen we het risico dat de oorlog voortduurt of dat het zelfs escaleert. Om hier het goede te doen, of het minst kwade, is heel moeilijk. Het is een smalle weg en dat vereist dat we heel goed kijken."

Stegeman: "Quartier spreekt over de 'profetische tegenstem', en zegt dat de vraag naar de haalbaarheid van een ideaal niet gesteld hoeft te worden. Zo wordt er vaak over gedacht: alsof die oud-testamentische profeten dromers zijn die vergezichten schetsen over een vrederijk. Maar dat is echt een misvatting. Die profeten reageerden heel concreet op politieke situaties, en zowel hun woede als hun hoop kwam voort uit die situatie.

"Het is wat mij betreft de verdienste van de bevrijdingstheologie dat die daar de aandacht weer op heeft gevestigd: we moeten het niet over een abstract ideaal hebben, maar concreet en politiek zoeken naar wat er nu aan de hand is en wat er beter moet. In die zin ben ik het wél met Quartier eens dat deze profeten en ook Jezus kunnen helpen om te voorkomen dat ons gebruik van geweld een reflex word."

Kunnekkadan: "En we moeten niet vergeten dat uiteindelijk wapens nooit de oplossing kunnen bieden. We moeten toch weer met Rusland om de tafel. Want Rusland kan niet in zijn eentje de wereldorde bepalen, maar wij ook niet. Daarom moeten we blijven zoeken naar dialoog, hoe moeilijk dat ook is. In die zin begrijp ik de oproep uit de open brief om te blijven zoeken naar een uitkomst waarmee iedereen kan leven. Maar dat betekent niet dat het volk van Oekraïne niet mag vechten om haar grondgebied terug te krijgen. Hoever wij moeten gaan in het leveren van wapens? Dat is een moreel dilemma waarvoor ik in de Bijbel geen direct antwoord vind."

Stegeman: "Oekraïners moeten zich nu verdedigen tegen moord, plundering en verkrachting, tegen een imperiale macht die hen wil onderwerpen. Ik vind dat militaire hulp nu gerechtvaardigd is. Maar dat het noodzakelijk is, geeft wel aan dat we eigenlijk al te laat zijn. De Navo heeft nagelaten Oekraïne bescherming te garanderen toen ze lidmaatschap in het vooruitzicht stelde. En uiteindelijk staat het idee van machtsblokken zoals de Navo tegenover Rusland, inclusief de wapenindustrie die daarbij hoort, haaks op het ideaal van een geweldloze wereld. Daar is de kritiek van de vredesbeweging nodig."

